

УДК 930.253:[929+59](477+437)

Андрій Шаповал, Сергій Коваленко

ДОКУМЕНТИ ОСОБОВОГО ФОНДУ АКАДЕМІКА О. П. МАРКЕВИЧА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЙОГО СПІВПРАЦІ З ЧЕХОСЛОВАЦЬКИМИ ВЧЕНИМИ

Подано огляд документів особового фонду академіка НАН України О. П. Маркевича, що зберігаються в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які розкривають його співпрацю з чехословацькими вченими.

Ключові слова: О. П. Маркевич, особовий фонд, архівні документи, наукова співпраця, Чехословаччина, зоологія, паразитологія.

Сделан обзор документов личного фонда академика НАН Украины А. П. Маркевича, хранящихся в Институте архивоведения Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, которые раскрывают его сотрудничество с чехословацкими учеными.

Ключевые слова: А. П. Маркевич, личный фонд, архивные документы, научное сотрудничество, Чехословакия, зоология, паразитология.

The article views the documents from personal record group of academician of the NAS of Ukraine O. P. Markevich preserved in the Institute for Archival Studies, Vernadsky National Library of Ukraine, which depict his cooperation with the Czechoslovak scientists.

Key words: A.P. Markevich, personal record group, archival documents, scientific cooperation, Czechoslovakia, zoology, parasitology.

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського зберігається особовий фонд видатного українського вченого-зоолога, академіка НАН України (1957), Заслуженого діяча науки України (1965), лауреата Державної премії УРСР у галузі науки і техніки (1988) Олександра Прокоповича Маркевича. Вчений зробив вагомий внесок у розвиток загальної і ветеринарної паразитології, був засновником гідропаразитології та іхтіопаразитології в Україні та основоположником нового наукового напрямку – паразитоценології. Його на-

© Андрій Шаповал, Сергій Коваленко, 2012

укові здобутки отримали визнання не лише у вітчизняних учених, а й у науковців зарубіжних країн. Він активно співпрацював із науковими установами і окремими вченими США, Канади, Великобританії, Німеччини, Франції, Польщі, Болгарії, Угорщини, Австралії, Єгипту, Китаю, Індії та інших країн світу. У згаданому фонді також зберігаються документи, в яких відобразилися широкі наукові зв'язки О. П. Маркевича з чехословацькими вченими. У цій науковій розвідці ставимо за мету ознайомити вітчизняних дослідників з історією українсько-чехословацьких наукових зв'язків та проаналізувати наукову співпрацю відомого українського зоолога з чехословацькими колегами.

О.П. Маркевич народився 19 березня 1905 р. у с. Плоске Таращанського району Київської області в селянській родині. Після закінчення Білоцерківської трудової школи він навчався у Білоцерківському педагогічному технікумі, який закінчив у 1925 р. з відзнакою. Під час навчання у технікумі розпочав дослідження в галузі іхтіології. Зацікавлення зоологією поглибилося під час навчання на агробіологічному відділенні Київського інституту народної освіти (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка) у 1926–1930 рр., де його науковою роботою керували видатні вчені – І. І. Шмальгаузен, М. М. Воскобойников, Д. О. Белінг та М. Г. Холодний.

У 1930 р. О. П. Маркевич став першим аспірантом лабораторії паразитології Всесоюзної академії сільськогосподарських наук у Ленінграді, яку очолював відомий учений-зоолог професор В. О. Догель. Після дострокового закінчення аспірантури у 1931 р. він працював старшим науковим співробітником Ленінградського іхтіологічного інституту, реорганізованого згодом у Всесоюзний науковий інститут озерного й річкового рибного господарства. У 1935 р. за сукупністю наукових праць йому присвоєно науковий ступінь кандидата біологічних наук.

Отримавши запрошення на роботу до Інституту зоології АН УРСР, у 1935 р. О. П. Маркевич повернувся в Київ. Він очолив секцію морфології безхребетних тварин, на базі якої у квітні 1937 р. був організований відділ паразитології Інституту зоології АН УРСР. Результати досліджень у галузі іхтіопаразитології, які проводив О. П. Маркевич після переїзду в Україну, він узагальнив у докторській дисертації «Паразитичні веслоногі (*Soropoda parasitica*) СРСР і суміжних країн», що була захищена у лютому 1939 р. у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка (КДУ). У тому ж році вченому було присуджено науковий ступінь доктора біологічних наук, а невдовзі присвоєно вчене звання професора за спеціальністю «Зоологія безхребетних».

У період Великої Вітчизняної війни О. П. Маркевич працював спочатку старшим науковим співробітником Саратовського інституту мікробіології і епідеміології «Мікроб», а з осені 1941 р. до осені 1943 р. – завідувачем відділу паразитології Інституту зоології АН УРСР у м. Уфа, куди була евакуйована АН УРСР. Водночас за сумісництвом учений працював на Башкирській науково-дослідній ветеринарній станції, де оволодів професією ветеринарного лікаря та опанував методи

діагностики і терапії хвороб сільськогосподарських тварин, що допомогло йому розгорнути тут спеціальні ветеринарно-паразитологічні дослідження. У жовтні 1943 р. він переїхав до Москви, де працював в Інституті гельмінтології АН СРСР.

У 1944 р. О. П. Маркевич повернувся в Київ, де до 1970 р. очолював відділ паразитології Інституту зоології АН УРСР. Учений відновив дослідження в галузі іхтіопатології та організував іхтіопаразитологічні експедиції в різні пункти басейнів рік Дніпро, Південний Буг, Дністер, Дунай тощо. Він також спрямовував зусилля колективу відділу на розробку питань ветеринарної паразитології. У 1946–1948 рр. О. П. Маркевич працював заступником директора, а в 1948–1950 рр. – директором Інституту зоології АН УРСР.

Ще у 1935 р. О. П. Маркевич обійняв посаду професора кафедри зоології безхребетних КДУ. У повоєнний період учений поновив науково-педагогічну діяльність, очолюючи у 1944–1961 рр. кафедру зоології безхребетних КДУ. Водночас у 1936–1939 рр. і 1944–1947 рр. він працював проректором із наукової роботи КДУ. У 1945–1950 рр. він також керував кафедрою паразитології та інвазійних хвороб у Київському ветеринарному інституті.

У 1948 р. О. П. Маркевича обрано членом-кореспондентом, у 1957 р. – академіком АН УРСР. У 1952–1961 рр. вчений був членом бюро, заступником голови і виконуючим обов'язки голови Відділення біологічних наук АН УРСР; у 1970–1972 рр. входив до складу Президії АН УРСР та обіймав посаду академіка-секретаря Відділення загальної біології АН УРСР.

У 1970 р. в Інституті гідробіології АН УРСР О. П. Маркевич організував перший у світі відділ гідропаразитології, де розпочалися дослідження паразитофауни водяних тварин і вивчення ролі паразитів у гідробіоценозах р. Дніпро. У 1973 р. з його ініціативи при Інституті зоології АН УРСР створено сектор паразитології, що об'єднав відділ геопаразитології цього інституту та відділ гідропаразитології Інституту гідробіології АН УРСР. З 1978 р. до 1988 р. учений завідував відділом паразитології водяних тварин Інституту гідробіології АН УРСР. У 1988 р. його призначено радником дирекції Інституту гідробіології АН УРСР. У 1990 р. він повернувся до Інституту зоології АН УРСР, де працював на посаді радника дирекції. Помер О. П. Маркевич 23 квітня 1999 р., похований у м. Києві на Байковому кладовищі.

До складу особового фонду ученого (ф. 121 «Маркевич Олександр Прокопович (19.03.1905–23.04.1999) – зоолог, академік НАН України (1957)») входить 7939 документів за 1913–1999 рр., що об'єднані у 1270 справ у чотирьох описах. У 2012 р. фонд став доступним для дослідників. Серед різноманітних документів про життя і діяльність вченого у фонді є такі, що висвітлюють співпрацю О. П. Маркевича з чехословацькими вченими. Це – документи про його наукове відрядження до Чехословацької Республіки (ЧСР¹), співпрацю з Вищою сільськогосподарською школою (ВСГШ) у м. Брно, про розвиток зоології

та паразитології у Чехословаччині та наукові праці вчених ЧСР, які були зібрані О. П. Маркевичем, листування з чехословацькими науковцями, фотодокументи тощо.

Як свідчать документи фонду, активна співпраця О. П. Маркевича з чехословацькими вченими розпочалася у другій половині 1950-х рр., коли він збирав матеріали для написання монографії «Історія фауністичних досліджень на Україні». Вона мала публікуватися в серії «Фауна України», що видавав Інститут зоології АН УРСР. На його прохання вчені ЧСР надсилали необхідну літературу, рукописи та відбитки своїх праць про фауністичні дослідження у Підкарпатській Русі (Закарпатті)². Так, член-кореспондент Чехословацької академії наук (ЧСАН), завідувач Ентомологічної лабораторії ЧСАН В. Ланда надіслав декілька журналів Чехословацького ентомологічного товариства, яких не було в бібліотеці Інституту зоології АН УРСР³. А чехословацькі науковці просили О. П. Маркевича надіслати їм розвідки українських дослідників Карпат. Їх також цікавила можливість публікації своїх праць в українських наукових журналах та збірниках⁴.

У вересні 1957 р. О. П. Маркевичу, як одному з видатних паразитологів Європи, академік ЧСАН О. Їровець, надіслав запрошення на I з'їзд чехословацьких паразитологів, що мав відбутися у жовтні того ж року у Празі⁵. На думку українського вченого, в розвитку паразитології у Чехословаччині провідне місце займала саме наукова діяльність академіка О. Їровця, з ініціативи якого після Другої світової війни були засновані паразитологічна лабораторія в складі природничого факультету Карлового університету, лабораторія клінічної паразитології, паразитологічний відділ Біологічного інституту ЧСАН, а також протозоологічна лабораторія ЧСАН⁶.

Тоді ж О. П. Маркевич отримав листа й від завідувача ентомологічного відділення Національного музею ЧСР у Празі, доктора С. Хаберландта, в якому останній висловив сподівання, що під час роботи наукового з'їзду Олександр Прокопович відвідає вказаний музей, де зможе ознайомитися з матеріалами про дослідження фауни Карпат, які б стали йому в нагоді при написанні монографії⁷. Співпраця О. П. Маркевича із музейними співробітниками розпочалася влітку 1957 р. під час роботи експедиції чехословацьких біологів на Кавказі. За свідченням газети «Вечірня Прага», він надав значну допомогу чехословацьким вченим у збиранні матеріалів для Національного музею ЧСР⁸. Перебуваючи у Києві, члени чехословацької експедиції Й. Маржан, А. Гоффер та Й. Моуха на запрошення О. П. Маркевича ознайомилися з роботою Інституту зоології АН УРСР⁹.

Однак, у 1957 р. О. П. Маркевичу відвідати Чехословаччину не вдалося. Його поїздка до Чехословацької Республіки відбулася лише у вересні–жовтні 1958 р., під час якої він дав інтерв'ю часопису «Вільне слово», де відзначив високий рівень зоологічних досліджень у ЧСР. Як розповів український учений, наукові праці чехословацьких зоологів вивчаються фахівцями в усьому світі, й він сам систематично

Й. Маржан, О. П. Маркевич, А. Гоффер, Й. Моуха (зліва на право).
30 червня 1957 р., м. Київ

знайомиться з їхніми досягненнями, для чого навіть оволодів чеською мовою. Під час наукового відрядження до ЧСР О. П. Маркевич планував вивчити доробок чехословацьких зоологів у зв'язку з підготовкою монографії «Історія фауністичних досліджень на Україні», ознайомитися з діяльністю провідних зоологічних установ Чехословаччини та роботою чехословацьких вчених-зоологів, зокрема академіка ЧСАН О. Їровця, членів-кореспондентів ЧСАН Б. Росицького, В. Ланда, Ю. Крадохвіла, докторів Е. Бартоша і С. Граб'є, професора В. Дика, доцентів Й. Маржана і Й. Моуха. Під час перебування в ЧСР він також мав намір зібрати матеріали для монографії «Історія зоології в Чехословаччині»¹⁰.

В особовому фонді вченого відклалися документи про його наукове відрядження до ЧСР восени 1958 р.: запрошення, програма роботи, звіт про поїздку, листування тощо¹¹. Із звіту О. П. Маркевича можна довідатися, що під час перебування у Чехословаччині вчений найбільше цікавився роботою зоологічних лабораторій ЧСАН. Зокрема, він відвідав відділ експериментальної зоології, паразитологічний відділ та ентомологічну лабораторію Біологічного інституту ЧСАН у Празі, а також відділ зоології безхребетних цього ж інституту у м. Брно. У Біологічному інституті ЧСАН йому було надано інформацію про діяльність інших зоологічних установ ЧСР. У звіті О. П. Маркевич також відзначив, що корисним для нього було також ознайомлення з багатими зоологічними колекціями Національного музею Чехословацької Республіки¹².

О. П. Маркевич (другий зліва) спілкується
з чехословацькими вченими.
15 вересня 1958 р., м. Брно

Крім того, О. П. Маркевич відвідав зоологічні кафедри Карлового і Масарикового університетів та Вищої сільськогосподарської школи у м. Брно, де цікавився їхніми науковими дослідженнями та методикою викладання зоологічних дисциплін. З цією ж метою він ознайомився з роботою біологічної станції у с. Ледніце, де проводилися літні практичні заняття студентів¹³.

Співпраця О. П. Маркевича з навчальними закладами Чехословаччини продовжувалася і надалі. Про це, зокрема, свідчить лист завідувача кафедри зоології Масарикового університету професора С. Грабьє до українського вченого, в якому йде мова про обмін студентами між зоологічними кафедрами Масарикового університету і КДУ. За програмою обміну студенти з Києва мали ознайомитися з діяльністю зоологічних установ у Брно, роботою гідробіологічних станцій у с. Ледніце, м. Плотіне на Бітове, оглянути печери Моравський Крас, Мацоха, а чехословацьких студентів цікавили зоологічні установи Києва, діяльність гідробіологічних станцій на р. Дніпро, заповідник Асканія-Нова тощо¹⁴.

Під час перебування у Чехословаччині О. П. Маркевич взяв участь у засіданні Комісії ЧСАН із вивчення природи Карпат¹⁵. У вересні 1958 р. його було обрано головою організаційного комітету з підготовки та проведення міжнародної конференції з проблеми «Флора і фауна Карпат», ініціатором скликання якої виступили Відділення біологічних наук АН УРСР та Відділення біологічних наук АН СРСР¹⁶. Комісія ЧСАН з вивчення природи Карпат підтримала цю ініціативу.

О. П. Маркевич із завідувачем кафедри зоології університету ім. Т. Г. Масарика, професором С. Грабьє.
19 вересня 1958 р., м. Брно

Забігаючи наперед, зазначимо, що I міжнародна конференція з вивчення флори і фауни Карпат і суміжних територій відбулася 1–7 липня 1960 р. у м. Львові, в якій, крім науковців із України та інших республік Радянського Союзу (109 вчених від 39 наукових установ), активну участь взяли вчені Румунії, Польщі, Болгарії, Угорщини та Чехословаччини, зокрема доктор Ян Міхалко з Братислави, який очолював лабораторію геоботаніки і систематики рослин Інституту біології Словацької академії наук (САН) і Мілан Даніель із Праги, який представляв Біологічний інститут ЧСАН¹⁷. Згідно з постановою бюро Відділення біологічних наук АН СРСР «Про підсумки конференції з вивчення флори і фауни Карпат і суміжних територій» у науковому форумі брали участь 10 представників наукових установ європейських

країн, у тому числі два науковці з Чехословаччини¹⁸.

Учасники наукового форуму у Львові зробили 72 доповіді, 11 з яких виголосили іноземні науковці. Я. Міхалко виступив із доповіддю «Дослідження флори і рослинності Карпат чехословацькими ботаніками», в якій звернув увагу на те, що словацькі вчені досліджують Карпати системно, за єдиною програмою, і вказав на значні досягнення у сфері картографії в Чехословаччині, де вийшов атлас лісів Чехословаччини, який викликав зацікавлення в українських біологів¹⁹. Рукопис цієї доповіді зберігається у фонді О. П. Маркевича²⁰. Важливою на конференції була також й доповідь М. Данієля «Червонотілки східної частини Західних Карпат (Словаччина) і їх відношення до фауни червонотілок Азії», у якій, крім іншого, розглядалося питання екології червонотілок²¹.

Вивчаючи документи конференції, що зберігаються у фонді О. П. Маркевича, нами з'ясовано, що на конференції також виступив член-кореспондент ЧСАН, доктор Б. Росицький, керівник паразитологічного відділу Біологічного інституту ЧСАН²². Він виголосив доповідь «Методика стаціонарних досліджень паразитофауни Західних Карпат». Аналізуючи її, О. П. Маркевич зазначив: «Ми вітаємо стаціонарні дослідження, хоч важливими є і маршрутні експедиції. Чехословаччина

більше вивчена і через те вона перейшла до стаціонарних досліджень. Треба використати ті стаціонари, які вже є»²³. Він також звернув увагу на те, що під керівництвом Б. Росицького працює дружній колектив, а його лабораторія є зразковою²⁴.

На конференції високо оцінено діяльність Біологічного інституту ЧСАН і Інституту біології САН з вивчення флори і фауни Карпат і висловлено прохання до ЧСАН взяти на себе координацію фенологічних спостережень у різних місцях Карпатської гірської системи. З метою ефективної організації комплексних досліджень флори і фауни Карпат за єдиним планом конференція визнала доцільним створення «Карпатської асоціації біологів», яка мала спонукати наукову громадськість країн карпатського регіону до активного і продуктивного міжнародного співробітництва. Конференція також звернулася до Чехословацької та Словацької академій наук з проханням розглянути питання про можливість проведення наступної конференції з вивчення флори і фауни Карпат у Чехословаччині²⁵.

І міжнародна конференція з вивчення флори і фауни Карпат і суміжних територій у Львові сприяла подальшому дослідженню Карпат і розгортанню природоохоронної діяльності у карпатській зоні. За підсумками її роботи під загальною редакцією О. П. Маркевича вийшов науковий збірник «Флора і фауна Карпат». І міжнародна наукова конференція відбулася у Братиславі у травні 1963 р. Українському вченому не вдалося взяти участь у роботі цієї конференції. Проте перед її початком побачив світ другий випуск збірника «Флора і фауна Карпат» за редакцією О. П. Маркевича, який також написав передмову до нього. Згодом подібні наукові форуми проводилися в Угорщині, Польщі та Румунії.

Щодо діяльності О. П. Маркевича під час його наукового відрядження до ЧСР додамо, що тоді він також зробив наукові доповіді на засіданнях членів Зоологічного товариства у Празі та Брно й виступив у Брно на зборах місцевої організації товариства чехословацько-радянської дружби. На думку вченого, його поїздка до Чехословацької Республіки була дуже корисною та продуктивною і сприяла зміцненню наукових зв'язків між зоологами Чехословаччини і України²⁶.

Як особистість і науковець О. П. Маркевич справив велике враження на чехословацьких учених, вони сподівалися, що завдяки йому стосунки між українськими і чехословацькими зоологами будуть тривалими і взаємно корисними²⁷. І справді, вони розвивалися досить інтенсивно. У 1959 р. у журналі «*Casopis Československe Společnosti Entomologicke*» Олександр Прокопович опублікував статтю з історії фауністичних досліджень в Україні у ХІХ ст.²⁸. За сприяння О. П. Маркевича чехословацькі зоологи друкували свої праці в українських наукових виданнях²⁹. Традиційною стала участь науковців обох країн у наукових зоологічних форумах, що проводилися в Україні та Чехословаччині. Вчені координували наукові дослідження, обмінювалися матеріалами для наукових дослідів, надавали консультації з окремих проблем тощо.

У світовому науковому співтоваристві О. П. Маркевича цінували не тільки як видатного паразитолога, а й як історика науки, що зробив вагомий внесок в історію зоології. Чехословацькі вчені поділяли його ідею щодо необхідності написання праці «Історія зоології в Чехословаччині». На звернення голови Відділу біології ЧСАН, директора Біологічного інституту ЧСАН академіка Івана Малека зоологи Чехословаччини часто надсилали О. П. Маркевичу до Києва матеріали для написання цієї книги³⁰, частина яких відклалася в його особовому фонді.

Зокрема, серед документів фонду зберігаються огляди історії діяльності, біографії працівників та списки наукових праць співробітників лабораторії з вивчення хребетних ЧСАН у Брно, зоологічного відділу Інституту вірусології ЧСАН у Братиславі, лабораторії паразитології Біологічного інституту САН, зоологічного відділу Науково-дослідного інституту лісового господарства в Банське Штіавніце, кафедр ентомології, охорони лісу та лісової зоології факультету лісництва Чеського технічного університету, кафедри зоології і охорони лісів Університету лісництва і деревознавства у м. Зволені, кафедри зоології зоотехнічного факультету ВСГШ у Нітрі, кафедри паразитології Ветеринарного інституту в Брно, Інституту бджільництва і шовківництва ВСГШ у Брно, кафедр екологічної зоології, системної зоології, ентомології, гідробіології та іхтіології біологічного факультету Карлового університету, Інституту гістології та ембріології факультету загальної медицини філіалу Карлового університету у м. Пльзні, Зоологічного інституту Оломоуцького педагогічного університету та Крайового державного музею в м. Оломоуці, ентомологічного відділу Національного музею в Празі, природничого відділу Словацького державного музею у Братиславі, ентомологічного відділу Моравського музею у Брно, зоологічного відділу Сілезького музею в Опаві тощо³¹.

У фонді також відклалася: нарис про роботу паразитологічної експедиції ЧСАН до Албанії, підготовлений її керівником доктором Б. Росицьким, уривок статті «Про розвиток ентомології в Чехословаччині»; біографії академіка ЧСАН О. Їровця, керівника ембріологічного інституту Карлового університету, відомого вченого-морфолога З. Франкенбергера, співробітника Інституту захисту рослин у м. Рузині, доктора А. Гоффера, співробітника ентомологічного відділу Національного музею в Празі, доктора Й. Моуха, докторів Я. Крамаржа, Я. Грбачека та ін.; бібліографії члена-кореспондента ЧСАН, доктора Б. Росицького, докторів В. Дика, Л. Гейровського, А. Гоффера, О. Мачички, М. Мусіла, Й. Носека, Й. Ржегачека, Р. Шрамека-Гошека, інженера Є. Арношти та ін.; фотопортрети члена-кореспондента ЧСАН Ю. Кратохвіла, голови Іхтіологічного товариства ЧСР, доктора Я. Лібосварського, голови орнітологічного товариства Чехословаччини, доктора К. Гудеца, докторів Я. Пелікана та І. Груліха; некрологи окремих чехословацьких учених³².

Чехословацькі науковці надсилали О. П. Маркевичу статті про діяльність окремих лабораторій, кафедр, наукових товариств, часо-

писи й наукові збірники, що випускали різні зоологічні установи і організації Чехословаччини, фотографії зоологічних експозицій музеїв та інші документи. Він завжди міг розраховувати на консультації від чехословацьких зоологів, при необхідності отримати від них додаткові матеріали³³. Ймовірно, монографію «Історія зоології в Чехословаччині» учений мав намір написати чеською мовою. Про це довідуємося з листа доктора А. Гоффера, який, відповідаючи на прохання О. П. Маркевича надати допомогу в редагуванні книги, писав: «...запевняю Вас, що в любий час зможу допомогти Вам у коректурі Вашої книги, хоча переконаний, що моя допомога не буде великою, оскільки Ваша чеська мова – чудова»³⁴.

Проте тему «Історія зоології в Чехословаччині» було виключено з плану науково-дослідної роботи АН УРСР, що стало прикрою несподіванкою для О. П. Маркевича. У фонді вченого є його пояснювальна записка з приводу цього, в якій він доводить доцільність і можливість написання вказаної монографії³⁵. Однак, з невідомих авторам цієї розвідки причин О. П. Маркевич був змушений припинити роботу над книгою. Не побачило світ і його дослідження «Історія фауністичних досліджень на Україні». Проте історію розвитку зоологічних досліджень у Чехословаччині він висвітлив у таких статтях: «Паразитологічні дослідження в Чехословацькій Республіці»³⁶, «Нарис історії вивчення фауни Українських Карпат і прилеглих територій»³⁷, «Вклад чехословацьких зоологів в изучение фауны Украинских Карпат».

Наукова і науково-організаційна діяльність О. П. Маркевича та його співпраця з чехословацькими зоологами знайшла відображення також у працях чехословацьких вчених³⁸, у яких, крім іншого, показано його вплив на розвиток чехословацької паразитології та іхтіопаразитології. Внесок вченого у розвиток ветеринарії, його наукові зв'язки з чехословацькими ветеринарними паразитологами висвітлив у низці статей професор, завідувач кафедри паразитології Ветеринарного інституту у Брно Вацлав Дик³⁹.

У фонді академіка О. П. Маркевича наявні документи про його співпрацю з Вищою сільськогосподарською школою у Брно та нагородження його золотою медаллю ВСГШ у 1966 р.⁴⁰ Цієї нагороди вченого удостоєно за видатні заслуги в розвитку паразитологічної теорії та практики й методичну допомогу, яку український дослідник надав чехословацьким науковцям (низку статей О. П. Маркевича було опубліковано у чехословацькому часопису «Veterinářství»⁴¹), а також виховання фахівців із ветеринарії та з нагоди святкування 150-ліття діяльності сільськогосподарської освіти у Брно⁴². Додамо, що у фонді є надіслане О. П. Маркевичу повідомлення про його нагородження золотою медаллю, запрошення на урочисте святкування ювілею сільськогосподарської освіти у Брно у листопаді 1966 р., програма урочистих заходів, листи ректора ВСГШ у Брно, члена-кореспондента ЧСАН М. Вискота, декана ветеринарного факультету ВСГШ у Брно, доктора Б. Клімеша та інші документи.

Чехословацькі вчені демонструють О. П. Маркевичу свої колекції,
м. Брно

Упродовж багатьох років О. П. Маркевич підтримував плідні наукові стосунки із завідувачем кафедри паразитології Ветеринарного інституту в Брно доктором В. Диком, перу якого належить більшість публікацій про співробітництво Олександра Прокоповича з чехословацькими вченими. В одній з них В. Дик висвітлив його активну участь у роботі конференції чехословацьких фахівців із проблеми «Хвороби риб та їх попередження» у 1967 р.⁴³ Це було друге і останнє наукове відрядження О. П. Маркевича до Чехословаччини, під час якого він виступав із лекціями з ветеринарної паразитології.

Перебуваючи у ЧССР у 1967 р., О. П. Маркевич ознайомився з роботою Інституту паразитології ЧСАН у Празі та діяльністю редколегії журналу «Folia Parasitologica», до міжнародної редколегії якого входив також український вчений⁴⁴. На його погляд, Інститут паразитології ЧСАН був добре обладнаний і мав можливість у своїх дослідженнях використовувати методи фізіології, біохімії та біофізики. У звіті про наукове відрядження вчений висловився за те, щоб подібний Інститут паразитології було створено і в системі АН УРСР⁴⁵. У Празі О. П. Маркевич також виступив на зборах Чехословацького товариства паразитологів з доповіддю про розвиток паразитології в Україні. Згодом у журналі «Folia Parasitologica» опубліковано статтю О. П. Маркевича, якою автор ознайомив чехословацьку наукову громадськість із розвитком паразитології в Україні за останні 50 років⁴⁶.

У праці «Parasitologie a invazní choroby, nemoci ryb a včel»⁴⁷ В. Дик підкреслив велике значення праць О. П. Маркевича для розвитку екологічного напрямку досліджень кафедри паразитології

Академік О. П. Маркевич серед чехословацьких паразитологів, м. Прага

Ветеринарного інституту в Брно⁴⁸. У фонді є відгук українського академіка О. П. Маркевича про наукову діяльність професора В. Дика. Він підтримав рішення про присудження останньому наукового ступеня доктора ветеринарних наук, охарактеризувавши його як талановитого вченого, непересічного організатора наукових досліджень, визначного педагога і популяризатора наукових знань⁴⁹.

Про плідну співпрацю О. П. Маркевича з В. Диком та колективом Ветеринарного інституту в Брно свідчить листування між вченими за 1956–1980 рр., наявне в особовому фонді, яке складається з 6 листів українського вченого⁵⁰ і 16 листів В. Дика⁵¹. У листі від 25 грудня 1972 р. О. П. Маркевич зазначив: «Я з великою увагою слідкую за розвитком ветеринарної науки в Чехословаччині, особливо ветеринарної паразитології та щиро радію Вашим великим успіхам у справі вивчення хвороб сільськогосподарських і промислових тварин, у вишукуванні нових методів боротьби з інвазіями. Отримані чехословацькими вченими результати дали можливість зробити важливі наукові узагальнення і по-новому висвітлити принципи питання ветеринарії»⁵². Доказом дієвого співробітництва О. П. Маркевича з чехословацькими науковцями, що працювали в сфері ветеринарії, може бути й лист українського вченого до колективу Ветеринарного інституту, опублікованого у Чехословаччині в рамках проведення місячника радянсько-чехословацької дружби⁵³.

Узагалі, серед великого епістолярію О. П. Маркевича, що відклався в його особовому фонді, листування вченого з чехословацькими науковцями представлено досить широко. Зокрема, серед адресатів і кореспондентів О. П. Маркевича є: академік ЧСАНО. Їровець, чл.-кор. ЧСАН і САН

Я. Говорка, чл.-кор. ЧСАН Ю. Кратохвіл, директор Паразитологічного інституту ЧСАН, чл.-кор. ЧСАН Б. Росицький, завідувач ентомологічної лабораторії ЧСАН, чл.-кор. ЧСАН В. Ланда, директор Зоологічного інституту при Масариковому університеті, професор С.А. Грабьє, ректор і завідувач кафедри патанатомії Ветеринарного інституту в Брно М. Зендулка, завідувач відділу зоології Біологічного інституту САН О. Мачичка, завідувач відділу зоології Сілезького музею, доктор З. Тесар, декан ветеринарного факультету ВСГШ в Брно, професор Б. Клімеш, професор Карлового університету І. Грдий, доктори З. Боучек, Я. Войтек, В. Войтехович, Я. Грбачек, А. Гоффер, І. Груліч, Д. Ергенс, Д. Ерхардова, Я. Лібосварський, Й. Маржан, Й. Моуха, П. Ногель, В. Полячек, А. Пфедфер, Б. Ришава, О. Свобода, М. Фассаті, С. Хаберландт та ін. У листах учені інформували один одного про наукове життя в Україні та Чехословаччині, про хід і результати як особистих дослідів, так і наукових досліджень в установах, де вони працювали, повідомляли про свої творчі плани тощо.

Звичайно ж, О. П. Маркевич і чехословацькі вчені упродовж десятиріч обмінювалися власними науковими працями, які розповсюджували і пропагували в своїх країнах. У фонді наявні наукові праці чехословацьких біологів із дарчими написами авторів О. П. Маркевичу, зокрема, монографії Т. Мокрого «Hospodářství rybníční» (1935), В. Дика «Umělý chov ryb» (1949), М. і В. Скухрави «Bejlomorky» (1960), довідник «ABC rybáře» (1967), упорядниками якого були В. Дик, В. Подубський і Е. Штедронський.

Серед фотодокументів фонду є значна кількість світлин, які розкривають співпрацю О. П. Маркевича з чехословацькими науковцями. На них зафіксовано українського вченого з членами чехословацької наукової експедиції у Києві (1957), під час його наукового відрядження до Чехословаччини (1958) серед паразитологів ЧСР, під час виступу на засіданні членів Зоологічного товариства у Празі, з доктором З. Боучеком у Національному музеї у Празі, із співробітниками Біологічного інституту і Масарикового університету в Брно, зокрема, завідувачем кафедри зоології Масарикового університету професором С. Грабьє, у колі чехословацьких біологів у с. Ледніце (1967) тощо.

Таким чином, особовий фонд № 121 академіка НАН України О. П. Маркевича містить велику кількість документів, іноді унікальних, які висвітлюють багатогранну співпрацю видатного українського вченого з чехословацькими зоологами та зоологічними установами Чехословаччини, розкривають нові сторінки історії українсько-чехословацького наукового співробітництва.

Нижче подаємо деякі документи з фонду О. П. Маркевича, які ілюструють його співпрацю з чехословацькими вченими. Їх друкуємо із збереженням лексичних та стилістичних особливостей. У них позначено «лапки» при написанні назв книжкових та періодичних видань, беззастережно виправлено описки та технічні помилки, наявні скорочення розкрито в квадратних дужках. Якщо документи не датовано, в квадратних дужках подано дату, встановлену авторами.

¹ Абревіатура «ЧСР» використовується, якщо в статті йде мова про події до 1960 р., коли країна мала назву Чехословацька Республіка. Для періоду з 1960 р. до 1990 р. застосовується абревіатура «ЧССР», оскільки в цей час країна мала назву Чехословацька Соціалістична Республіка.

² Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ), ф. 121, оп. 2, спр. 133, арк. 1.; оп. 4, спр. 486, арк. 1.

³ Там само, оп. 4, спр. 320, арк. 1.

⁴ Там само, спр. 420, арк. 1, 1 зв.

⁵ Там само, оп. 2, спр. 133, арк. 6.

⁶ *Маркевич О. П.* Паразитологічні дослідження в Чехословацькій Республіці // Вісник Київського університету. – 1960. – Вип. 2. Серія біології. – № 2. – С. 106.

⁷ ІА НБУВ, ф. 121, оп. 4, спр. 516, арк. 1.

⁸ Там само, оп. 2, спр. 18, арк. 68.

⁹ Там само, оп. 4, спр. 342, арк. 1.

¹⁰ Там само, оп. 2, спр. 18, арк. 78; спр. 133, арк. 2–4.

¹¹ Там само, спр. 133.

¹² Там само, арк. 4.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само, оп. 4, спр. 195, арк. 1.

¹⁵ Там само, оп. 2, спр. 133, арк. 5.

¹⁶ Там само, спр. 130, арк. 5.

¹⁷ Там само, арк. 266, 286.

¹⁸ Там само, арк. 286.

¹⁹ Там само, арк. 134, 135.

²⁰ Там само, оп. 3, спр. 72, арк. 256–262.

²¹ Там само, оп. 2, спр. 130, арк. 231.

²² Там само, арк. 74, 220.

²³ Там само, арк. 223.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само, арк. 254–256.

²⁶ Там само, спр. 133, арк. 5.

²⁷ Там само, оп. 4, спр. 320, арк. 5.

²⁸ *Markevič A.* K historii výzkumu fauny hmyzu na území Ukrajinské SSR v XIX století // Časopis Československé společnosti entomologické. – 1959. – № 3. – S. 303–309.

²⁹ ІА НБУВ, ф. 121, оп. 4, спр. 444, арк. 1.

³⁰ Там само, спр. 320, арк. 16.

³¹ Там само, оп. 3, спр. 72, 262 арк.

³² Там само.

³³ Там само, оп. 4, спр. 78, арк. 1.

³⁴ Там само, спр. 193, арк. 3.

³⁵ Там само, оп. 2, спр. 133, арк. 15, 16.

³⁶ Там само, оп. 1, спр. 190, 30 арк.

³⁷ Там само, спр. 189, 66 арк.

³⁸ *Ślusarski W.* Zaris problematyki nauk parazytologicznych na Ukrainie: Z dziennika podróży do ZSRR // Wiadom. Parazytol. – 1957. – № 6. – S. 603–621.; *Kratochvil J.* První konference zoologů SSSR, zemí lidových demokracií a Finska // Zool. listy. – 1958. – T. 7, № 4. – S. 201–207; *Dyk V.* Poznatky z některých parazitologických pracovišť v SSSR //

Veterinářství. – 1960. – Knj. 10, № 1. – S. 8–11; *Dyk V.* Akademik Alexandr Prokopovič Markevič se dožil 60 let // Sbor. Vys. Šk. Zemědělské v Brně. – 1965. – S. 381–382; *Dyk V.* Akademik A. P. Markevič oslavil šedesatiny // Veterinářství. – 1965. – T. 15, № 6. – S. 289; *Dyk V., Kratochvíl J.* Šedesatiny akademika A. P. Markeviče // Zool. Listy. – 1965. – № 4. – S. 384; *Dyk V.* Markevičovy principy biocenologických výzkumu v zoon parazitologii // Veterinářství. – 1974. – № 3. – S. 142; *Rosický B.* Alexandr Prokopovič Markevič is 75-an appreciation of his contribution to parasitology / *B. Rosický* // Folia parasitol. – 1980. – T. 27. – № 1. – P. 191–192; *Dyk V.* K 80 narozeninám akademika A. P. Markeviče // Veterinářství. – 1985. – T. 27. – № 4. – S. 182.

³⁹ *Dyk V.* Vztahy mezi naši a sovětskou parazitologií // Veterinářství. – 1960. – Knj. 10. – № 11. – S. 405; *Dyk V.* Markevičovo pojetí pokrokové veterinární parazitologie // Veterinářství. – 1961. – T. 11. – № 11. – S. 405–406.; *Dyk V.* Vývoj a dnešní úkoly veterinární parazitologie // Veterinářství. – 1961. – T. 27. – № 4. – S. 182.; *Dyk V.* [B. M. Mazurmovič, G. V. Boško. Alexandr Prokopovič Markevič.] // Veterinářství. – 1976. – № 4. – S. 285.

⁴⁰ ІА НБУВ, ф. 121, оп. 2, спр. 157, 12 арк.

⁴¹ ІА НБУВ, ф. 121, оп. 4, спр. 460, 1 арк.; *Markevič A.* Principy a cesty výzkumu parazitologické situace ve spojitosti s organizací komplexního boje s parazitózami // Veterinářství. – 1965. – № 9. – S. 385–388; *Markevič A.* O stavu a metodách boje s nemocemi chovných ryb na Ukrajině // Veterinářství. – 1968. – T. 18, № 5. – S. 203–206.

⁴² ІА НБУВ, ф. 121, оп. 2, спр. 157, арк. 4; *Dyk V.* Akademik Alexandr Prokopovič Markevič vyznamenán zlatou medailí VŠZ // Bul. Vysoké školy zemědělské v Brně. – 1967. – № 5. – S. 261–263; Zlatá medaile VŠZ v Brně // Rudé právo – 1967. – 22 okt.; *Dyk V.* Zlatá medaile VSZ akademiku A.P. Markevičovi // Acta university. agric. – 1968. – № 2. – S. 370–371.

⁴³ *Dyk V.* Celostátní přednáškový seminář o nemocech ryb a jejich prevenci // Acta university. agric. – 1968. – № 2. – S. 369–370.

⁴⁴ ІА НБУВ, ф. 121, оп. 4, спр. 450, арк. 4.

⁴⁵ Там само, оп. 2, спр. 133, арк. 10.

⁴⁶ Александр Прокофьевич Маркевич [авт. передм., уклад.: О. Я. Пилипчук]. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 70.

⁴⁷ *Dyk V.* Parasitologie a invazní choroby, nemoci ryb a včel // 50 let vysokého veterinárního učení v Brně. – 1968. – S. 240–241.

⁴⁸ Александр Прокофьевич Маркевич... – С. 33.

⁴⁹ ІА НБУВ, ф. 121, оп. 2, спр. 77, арк. 33.

⁵⁰ Там само, оп. 4, спр. 26, 6 арк.

⁵¹ Там само, спр. 218, 17 арк.

⁵² Там само, спр. 26, арк. 3.

⁵³ *Markevič A.* Odpověď na list kolektivu Vysoké školy veterinární, zasláný u příležitosti Měsíce československo-sovětského přátelství // Věstník společnosti veterinárních lékařů. – 1973. – № 1/2. – S. 12.

1

ЛИСТ ДИРЕКТОРА ЭНТОМОЛОГІЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ЧСАН,
ДОКТОРА В. ЛАНДА¹ О. П. МАРКЕВИЧУ

17 квітня 1957 р., м. Прага

Многоуважаемый товарищ профессор!

Некоторое время тому назад мы выслали Вам несколько каталогов жуков. Надеемся, что они помогут Вам в вашей работе, посвященной Закарпатской Украине. Вместе с тем мы выслали Вам несколько номеров журнала Чехословацкого энтомологического общества², тех, которые – как мы договорились при посещении библиотеки Вашего института³, в ней отсутствуют. Тома «Фауны ЧСР» я отдал в библиотеку во время своего посещения Киева. Дальнейшие тома мы вышлем Вам, как только они появятся. Вместе с данным письмом шлю Вам первый номер журнала Чехословацкого энтомологического общества, который с этого года выходит опять как журнал 4 раза в год. Детальнейшая обработка жуков Закарпатской Украины содержится в работе Я. Рoubала⁴ «Каталог жуков Словакии и Подкарпатия»⁵. Работа, конечно, давно разобрана и в нашей лаборатории имеется лишь 3-ий том⁶. Если Вас данная работа интересует, то сообщите Нам, мы ее достанем и вышлем Вам на определенное время.

Очень жаль, что во время моего пребывания в Киеве я не мог с Вами встретиться. Очень радо вспоминаю о Киеве, о Ваших сотрудниках по институту и по факультету. Появилась ли уже работа доц[ента] Крыштала⁷ по биоценозам лугов Днепра?

Я узнал, что Вы посетите в мае Чехословакию. Мы очень рады этому и от всего сердца приглашаем Вас в нашу Энтомологическую лабораторию. Мы познакомим Вас с работой нашей лаборатории, с организацией, результатами и опытом подробного фаунистического исследования энтомофауны, проводимого нашей лабораторией в сотрудничестве с другими учреждениями ЧСР. Может быть, было бы полезно и возможно наладить сотрудничество с Вашими и польскими работниками в области Карпат.

Шлю сердечный привет Всем сотрудникам Вашего Института⁸.

Очень рад тому, что Вы приедете в Прагу.

Искренне Ваш

В. Ланда

IA НБУВ, ф. 121, оп. 4, спр. 320, арк. 1. Машинопис.

2

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА О. П. МАРКЕВИЧА
З ПРИВОДУ ВИКЛЮЧЕННЯ ТЕМИ «ІСТОРІЯ ЗООЛОГІЇ
В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ» З ПЛАНУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ
РОБОТИ АН УРСР

[1959 р.]

Тема «Історія зоології в Чехословаччині» включена в план н/д роботи не з моєї ініціативи. І тому я не маю нічого проти її виключення з плану. Навпаки,

коли б я знав, що замість щирої підтримки, на яку я, одверто кажучи, сподівався ця тема викличе стільки офіційних, а ще більше приватних розмов, я, зрозуміло, настоював би на тому, щоб вона не фігурувала в плані. Коли до мене звернулись чехословацькі зоологи з проханням взяти на себе складання книги про історію зоології в Чехословаччині, я спочатку вирішив рішуче відмовити їм в цьому проханні. Проте, продумавши трохи, я переконався, що така рішуча відмова була б, з різних поглядів, неправильна. Така категорична відмова зіпсувала би наші добрі відносини з чехословацькими зоологами, особливо після координаційної наради зоологів Радянського Союзу і країн народної демократії, що її скликав в минулому році Зоологічний інститут АН СРСР, в Ленінграді. На цій нараді було прийнято рішення про об'єднання зусиль зоологів країн соціалістичного табору, про раціональне використання спеціалістів, про взаємодопомогу. Приймаючи на себе вище згадане зобов'язання, я був переконаний, що від нього потерпить тільки моє і без того підірване здоров'я, зате я зроблю добре діло, оскільки буде підтримана гідність радянських зоологів і, зокрема, нашої Академії. Я ні на хвилину не сумнівався в тому, що Президія АН УРСР засудить, як не правильну, мою рішучу відмову, моє нехтування довір'ям чехословацької зоологічної громадськості. І такій докір для мене був би сьогодні цілком зрозумілий. Тому я вирішив в категоричній формі не відмовлятися, вважаючи, що справа з складанням книги сама по собі відпаде, оскільки я не зможу одержати необхідні для цієї роботи матеріали. Одверто кажучи, я не сподівався на те, що зоологи всієї Чехословаччини одноставно і негайно відгукнуться на лист, підписаний головою біологічного відділу і директором Інституту біології академіком Іваном Малеком⁹.

Література по історії Чехословаччини, на яку я мав спиратися в своїй роботі, в тому числі і радянська, досить багата. Нашими істориками було виконано чимало дисертацій, написано багато статей і книг. За редакцією Санчука і Третьякова Інститут слав'янознавства в Москві видає трьохтомну «Історію Чехословаччини»¹⁰. Щодо зоологічних видань чехословаків, то вони разом з іншими статтями є в моєму розпорядженні.

Проте, може я чогось не розумію в усьому цьому питанні і тому приймаю рішення Президії про зняття теми з плану н/д роботи по нашій Академії.

ІА НБУВ, оп. 2, спр. 133, арк. 15, 16. Автограф.

3

ВІДГУК АКАДЕМІКА АН УРСР О. П. МАРКЕВИЧА ПРО НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА ТА ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ ПАРАЗИТОЛОГІЇ ВЕТЕРИНАРНОГО ІНСТИТУТУ У М. БРНО, ДОКТОРА В. ДИКА¹¹

4 травня 1960 р.

Профессор Вацлав Дык широко известен среди советских специалистов как крупнейший паразитолог. Мне лично хорошо известны многочисленные работы проф[ессора] Дыка, касающиеся паразитарных заболеваний с[ельсько] х[озьяйственных] и охотничье-промысловых животных, вопросов ихтиопарази-

тологии и экологии рыб. Научные работы проф[ессора] Дыка обнаруживают большой опыт и глубокую эрудицию в области ветеринарной и общей паразитологии. Кроме большого числа журнальных статей им опубликованы пособия и монографии, из которых следует отметить: «Nomoci našich ryb» (1954), «Naše ryby», (1956), «Základy našeho rybářství» (1956), «Cizopsníci a invasní choroby drůbeže» (1957), «Cizopsníci a invasní choroby prasat» (1959) и др.

Эти книги получили высокую оценку со стороны специалистов, в частности, в рецензиях опубликованных в советских журналах. Они являются настольными пособиями для лиц, работающих в области паразитологии и рыбного хозяйства.

Проф[ессор] В. Дык не только талантливый ученый, но и незаурядный организатор научных исследований, в чем мне лично пришлось убедиться во время посещения руководимой им кафедры ветеринарной паразитологии и инвазийных болезней в г. Брно. Нельзя не отметить также блестящей педагогической деятельности проф[ессора] В. Дыка и его интенсивной работы в области популяризации научных знаний среди широких слоев населения.

Проф[ессор] Вацлав Дык, обогативший паразитологическую науку трудами большого научного значения, несомненно заслуживает присуждения ему ученой степени доктора ветеринарных наук.

А.П. Маркевич

IA НБУВ, ф. 121, оп. 2, спр. 77, арк. 33, 34, 34 зв. Автограф. Машинопис.

4

ЛИСТ ДЕКАНА ВЕТЕРИНАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ВИЩОЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ШКОЛИ У М. БРНО, ПРОФЕСОРА,
ДОКТОРА Б. КЛІМЕША¹² АКАДЕМІКУ АН УРСР О. П. МАРКЕВИЧУ

2 вересня 1966 р., м. Брно

Глибокоуважаемий академик Маркевич!

Разрешите мне горячо Вас поблагодарить за теплый прием, встретивший у Вас в гор[оде] Киев.

Мое пребывание в Советском Союзе оказалось для меня полезным не только с научной точки зрения, но и что касается познания Вашей страны и Вашего народа. У меня остались самые лучшие впечатления. Особенно помню тот хороший день, проведенный с Вами в Вашем семейном кругу. Я надеюсь на возможность приветствовать Вас у нас с такой же сердечностью в ноябре месяце с[его] г[ода] или, может быть, позже, если Вы из-за поездки в Египет¹³, не сможете принять мемориальную медаль¹⁴ лично.

Примите, пожалуйста, много сердечных приветов от проф[ессора] д[окто]ра [В.] Дыка и меня лично.

Выражая глубокое почтение остаюсь искренне Ваш

Проф[ессор] д[окто]р Б. Климеш, кандидат наук,
декан вет[еринарного] факультета

IA НБУВ, ф. 121, оп. 2, спр. 157, арк. 2. Машинопис.

¹ *Ланда В.* (1923–2001) – відомий вчений-ентомолог, професор, член-кореспондент ЧСАН. Народився в м. Добржані у Чехії. Закінчив природничий факультет Карлового університету. Фундатор Інституту загальної та експериментальної зоології. У 1955 р. став співзасновником Ентомологічної лабораторії ЧСАН та її директором. Фундатор Ентомологічного інституту ЧСАН та його директор впродовж 1964–1990 рр. Ініціював створення Центру біології Чеської академії наук в Чеських Будейовіцях, до складу якого увійшли Інститути ентомології, паразитології, ландшафтної екології, експериментальної ботаніки та молекулярної біології.

² Ймовірно йдеться про журнал «Casopis Československe Společnosti Entomologické».

³ Йдеться про бібліотеку Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР, в основу якої лягли книжкові зібрання Зоологічного музею АН УРСР і «Общества любителей природы». Офіційно бібліотека Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР була заснована 17 грудня 1943 р. Її бібліотечний фонд на початок 2010 р. нараховував 164 000 примірників видань.

⁴ *Роубал Я.* (1888–1971) – всесвітньовідомий ентомолог, педагог. Народився у м. Худеніц у Чехії. Навчався в Карловому університеті, де вивчав природничі науки, математику, фізику, анатомію та ембріологію. Працював учителем гімназії. Співзасновник та член Чеського ентомологічного товариства. Член Словацького ентомологічного товариства. Автор понад 500 наукових та науково-популярних праць.

⁵ Йдеться про працю Я. Роубала «Katalog Coleopter (brouků) Slovenska a Podkarpatské Rusi», надруковану у Празі (1-й том у 1930 р., 2-й том у 1936 р.).

⁶ Йдеться про 3-й том праці Я. Роубала, який під назвою «Katalog Coleopter (brouků) Slovenska a Východních Karpat» вийшов у Празі у 1941 р.

⁷ *Кришталь Олександр Пилипович* (1908–1985) – український ентомолог, доктор біологічних наук, професор, лауреат Державної премії УРСР (1976). З 1934 р. працював на кафедрі зоології безхребетних Київського державного університету (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У 1960–1981 рр. – завідувач цієї кафедри. На базі кафедри безхребетних КДУ заснував лабораторію зоології та екології. Також був директором Канівського природного заповідника, на базі якого було засновано школу українських ентомологів і розгорнуто ґрунтово-зоологічний напрям досліджень. Ймовірно, в листі мова йде про працю О.П. Криштала «Ентомофауна ґрунту та підстилки в долині середньої течії р. Дніпра», яка вийшла у Києві у 1956 р.

⁸ Йдеться про Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена АН УРСР, що був створений на базі Зоологічного музею АН УРСР та інших біологічних установ у 1930 р.; до 1939 р. носив назву Інститут зоології та біології АН УРСР.

⁹ *Малек І.* (1909–1994) – чеський лікар, мікробіолог, політик, член ЧСАН. У 1932 р. закінчив медичний факультет Карлового університету. З 1934 р. працював асистентом бактеріологічного інституту при медичному факультеті Карлового університету. У 1941–1944 рр. працював у Національному інституті охорони здоров'я. У 1946–1950 рр. – доцент, а потім професор мікробіології та імунології медичного факультету Карлового університету в Градці Кралове. У 1950 р. став директором Центрального біологічного інституту. У 1952 р. заснував та очолив Інститут біології ЧСАН. У 1962–1970 рр. був директором Інституту мікробіології ЧСАН у Градці Кралове. В 1960-ті рр. – віце-президент ЧСАН. Двічі нагороджений премією К. Готвальда та Ленінською премією, Золотою медаллю ЧСАН тощо.

¹⁰ Йдеться про трьохтомне видання «Історія Чехословаччини», що вийшло у 1956 р. у Москві під редакцією Г. Е. Санчук і П. М. Третьякова.

¹¹ Дик Вацлав (1912–1995) – доктор медико-ветеринарних наук, професор, засновник школи іхтіопаразитології в Чехословаччині. Народився в Страконіцах в Чехії. У 1931–1938 рр. навчався у Ветеринарному інституті у Брно, де після закінчення інституту розпочав свою наукову діяльність. Після окупації Чехословаччини і закриття інституту В. Дик працював на дослідній станції при школі у Воднянах, де займався гідробіологією. У 1946 р. В. Дик перейшов працювати на сільськогосподарську станцію у м. Опава. У 1948 р. повернувся у Ветеринарний інститут в Брно, де до виходу на пенсію у 1976 р. працював на посадах професора, завідувача кафедри паразитології, проректора університету. Упродовж 17 років був науковим редактором збірника праць Ветеринарного інституту. У період роботи В. Дика у Ветеринарному інституті навчальний заклад налагодив співпрацю з кращими європейськими та світовими вченими. Автор або співавтор понад 30 монографій.

¹² Клімеш Бедржіх (1926–1983) – професор, декан ветеринарного факультету Вищої сільськогосподарської школи у Брно у 1946–1968 рр.

¹³ З 23 грудня 1966 р. до 16 червня 1967 р. О. П. Маркевич на запрошення Вищої наукової ради Об'єднаної Арабської Республіки працював експертом з питань паразитології у відділі тваринництва Національного наукового центру ОАР.

¹⁴ Йдеться про золоту медаль Вищої сільськогосподарської школи у м. Брно, якою нагороджено академіка О. П. Маркевича за видатні заслуги в розвитку паразитологічної теорії та практики й методичну допомогу чехословацьким ученим.

УДК 930.253:[94:373](477)

Інна Ніколіна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ В 20-х – НА ПОЧАТКУ 30-х рр. ХХ ст.: ОГЛЯД АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ

У статті зроблено огляд і проведено аналіз документів державних архівів України, у яких відображено історію становлення та розвитку загальноосвітньої школи в контексті суспільно-політичного життя в УСРР у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: архів, документ, фонд, загальноосвітня школа.

В статье сделан обзор и проведен анализ документов государственных архивов Украины, в которых отображена история становления и развития общеобразовательной школы в контексте общественно-политической жизни в УССР в 20-х – начале 30-х гг. ХХ века.

Ключевые слова: архив, документ, фонд, общеобразовательная школа.

© Інна Ніколіна, 2012